

АНАЛІЗ РІВНЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ В УКРАЇНІ

О.О. Захаркін, канд. екон. наук, доцент;

В.В. Гльоза, студ.

Сумський державний університет, м. Суми

У даній статті розглянуто науково-методологічні підходи до визначення податкового навантаження на фактори виробництва та споживання. Проаналізовано рівень податкового навантаження в Україні та його розподіл між факторами виробництва та споживання.

ВСТУП

На сучасному етапі актуальним є формування податкової системи, яка б позитивно впливала на економічне зростання. Основною характеристикою податкової системи держави, що відіграє важливу роль з точки зору впливу оподаткування на темпи економічного зростання, є рівень податкового навантаження та його розподіл між основними факторами виробництва – працею, капіталом та споживанням. Вивчення та аналіз розподілу податкового навантаження зумовлений високим рівнем оподаткування вітчизняної економіки, нерівномірним розподілом тягаря податків між працею, капіталом та споживанням, потребою пошуку нових методів і підходів дослідження податкової системи України та шляхів її удосконалення. На думку В. Валігури, гармонізувати процес оподаткування в державі можна за допомогою встановлення оптимального податкового навантаження [1].

Дана проблематика висвітлювалася переважно у працях зарубіжних авторів: Е. Мендози, Д. Кері, Г. Чилінгіріана, Дж. Рабесоні, А. Разіна, Л. Джарасса. В Україні дослідження в даній сфері проводять А.М. Соколовська, Н.Б. Фролова, І.О. Луніна, В.О. Білостоцька, В.І. Острівецький.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є аналіз рівня податкового навантаження та його розподіл між факторами виробництва й споживання.

РЕЗУЛЬТАТИ

В економічній літературі нема єдиного підходу щодо визначення поняття податкового навантаження. Білостоцька В.О., Острівецький В.І., Горобінська І.В схиляються до думки, що податкове навантаження – це явище кількісної характеристики [2; 3], Соколовська А.М. розглядає дане поняття з якісного боку, визначаючи його сутність як викликане оподаткуванням погіршення добробуту платника податків, що проявляється у зменшенні його доходу, не компенсованому наданням суспільних благ, профінансованих за рахунок сплачених податків, а також у зміні структури добробуту (споживання) їх платника [4].

При оцінці загального рівня оподаткування в економіці використовується показник відношення суми обсягу податків та обов'язкових соціальних платежів на користь держави до ВВП (так званий «податковий коефіцієнт») [5]. Основний недолік цього показника, на думку експертів з аналізу податкових країн ЄС, у тому, що даний показник не надає інформації щодо реального економічного виміру оподаткування і навантаження на окремі сфери економіки та групи платників податків [1].

У країнах ЄС аналіз податкового навантаження та визначення, за рахунок чого його слід зменшувати, здійснюється шляхом розподілу податків до трьох економічних функцій – праці, капіталу, споживання.

Проведений аналіз різних методик розрахунку ефективних ставок податків (методики Мендози у співавторстві з А. Разіном та Л. Тезарем; Кері, Чилінгіріана та Рабесона; фінансових експертів країн ЄС) [6] дозволяє виділити спільний підхід до визначення податкового навантаження на фактори виробництва та споживання: у загальному вигляді ефективна ставка податку – це співвідношення податкових надходжень до бази оподаткування.

Складність при розрахунку ефективних ставок податків становить розмежування податків та віднесення їх до певної податкової бази. Для України ця проблема ускладнюється недосконалою системою адміністрування податків та високим рівнем ухилення від сплати податків.

У країнах ЄС податки класифікуються за економічними функціями – працею, капіталом та споживанням. В Україні класифікація податків за економічними функціями не розроблена, тому необхідно вирішити низку питань щодо класифікації специфічних податків та зборів і віднесенні їх до певної групи податків.

До **податків на працю**, на думку Соколовської А.М., належать: податок з доходів фізичних осіб, що сплачується на доходи від праці (податок з доходів найманих працівників, фізичних осіб – нерезидентів, військовослужбовців та осіб рядового й начальницького складу органів внутрішніх справ, податкової міліції); платежі працедавців та найманих працівників до фондів обов'язкового соціального страхування; комунальний податок; збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення; а до **податків на капітал** – податок на прибуток підприємств; податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, що сплачуються юридичними особами; плата за землю; плата за ліцензії та торговий патент на певні види господарської діяльності; частина податку з доходів фізичних осіб; єдиний податок на підприємницьку діяльність; місцеві податки та збори (без комунального податку); експортне мито [7].

До складу **податків на споживання** відповідно до положень теорії державних фінансів належать податки на товари та послуги, зокрема податок на додану вартість, акциз, мито, податки на інвестиційні товари, податки на специфічні послуги й інші непрямі податки.

Розглянемо динаміку ефективних ставок оподаткування праці, капіталу та споживання, розрахованих за методологією, що враховує особливості вітчизняної податкової системи (див. табл. 1 та рис. 1.).

Виконаний розрахунок ефективних ставок оподаткування показує, що для України характерним є непропорційний розподіл податкового навантаження між факторами виробництва – працею, капіталом та споживанням (рис.1). У 2008 р. ефективна ставка податку на працю становила 38,59%, ефективна ставка податків на капітал – 33,82%, а ефективна ставка податків на споживання – 24,20 %. Це свідчить про те, що величезна частина надходжень від податків на споживання та значна частина надходжень від податку на прибуток підприємств знаходиться в «тіні». Це підтверджує проведений аналіз еластичності податкових надходжень (рис. 2 та рис. 3).

На основі даних таблиці 1 побудовано графік, що відбиває динаміку ефективних ставок оподаткування в Україні у 1998-2008 рр.

Таблиця 1 – Ефективні ставки оподаткування праці в Україні [складено на основі 8, 9, 10]

Показник	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Сума податків на працю, млрд грн	15,26	16,42	21,55	27,88	34,49	41,7	51,53	68,38	90,07	126,60	179,64
Оплата праці найманих працівників, млрд грн	49,31	57,84	71,93	86,44	103,12	122,19	157,45	216,6	268,63	351,94	465,49
Ефективна ставка податків на працю	30,95	28,39	29,96	32,25	33,45	34,13	32,73	31,57	33,53	35,97	38,59
Сума податків на капітал, млрд грн	7,66	8,2	10,36	11,74	13,16	19,94	24,4	32,23	35,91	45,13	59,56
Валовий дохід, млрд грн	14,25	25,4	39,39	56,18	58,89	76,02	105,92	118,2	143,77	159,96	176,13
Загальна ефективна ставка податків на капітал	53,75	32,28	26,30	20,90	22,35	26,23	23,04	27,26	24,98	28,21	33,82
Фінансовий результат прибуткових підприємств, млрд. грн.	20,76	28,54	36,12	40,93	35,7	43,08	73,69	83,23	108,27	121,96	138,13
Ефективна ставка податків на капітал відносно фактичного результату прибуткових підприємств	36,90	28,73	28,68	28,68	36,86	46,29	33,11	38,72	33,17	37,00	43,12
Сума податків на споживання, млрд грн	12,54	14,97	17,86	18,19	23,55	25,91	42,2	68,86	95,48	133,84	182,10
Кінцеві споживчі витрати, млрд грн	83,57	100,48	127,98	156,34	170,33	201,62	246,11	337,9	424,90	558,58	752,49
Ефективна ставка податків на споживання	15,01	14,90	13,96	11,63	13,83	12,85	17,15	20,38	22,47	23,96	24,20

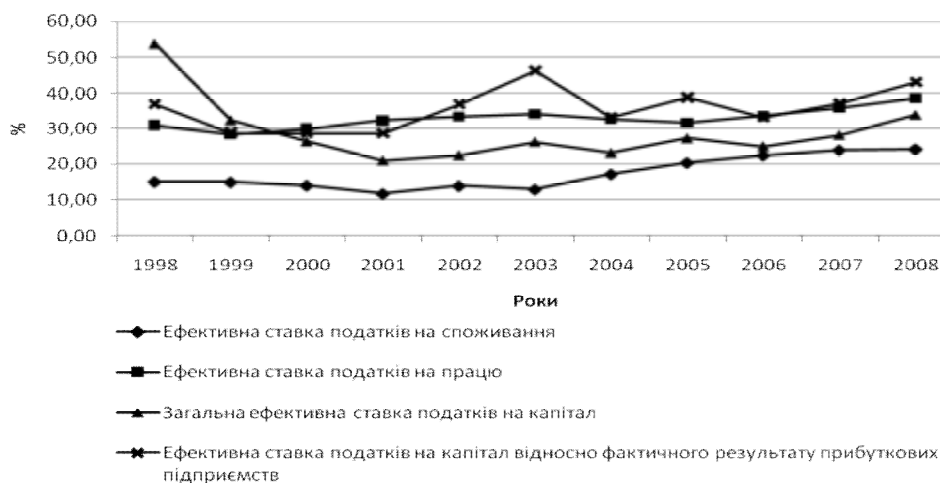

Рисунок 1 – Динаміка ефективних ставок податків на споживання, працю та капітал в Україні (1998-2008 рр.)

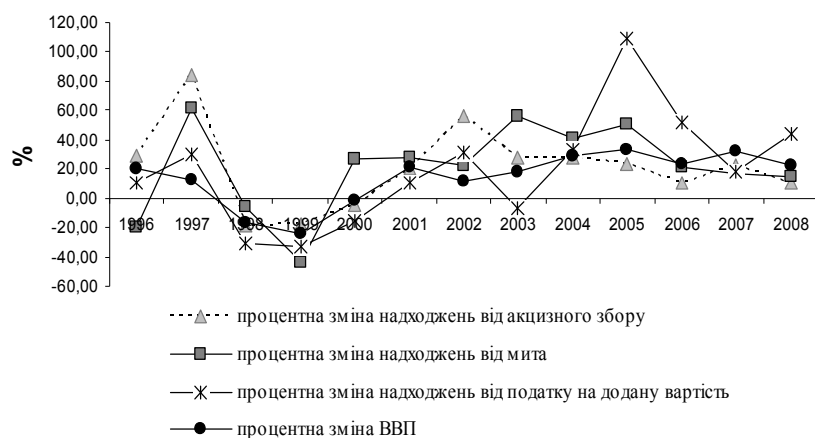

Рисунок 2 – Динаміка зміни непрямих податків залежно від зміни обсягу ВВП

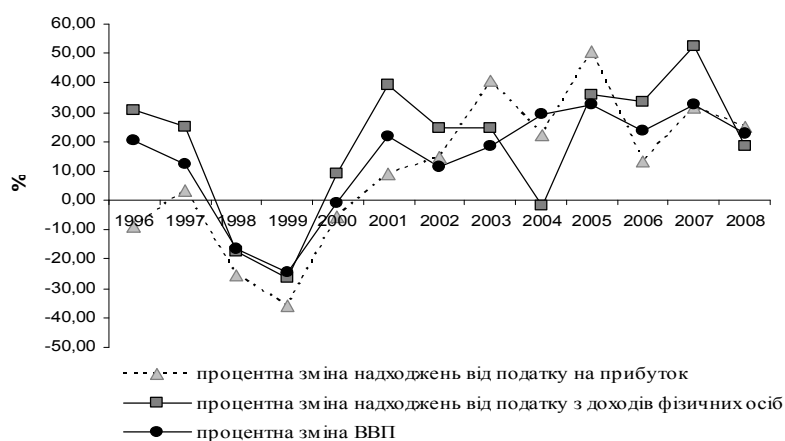

Рисунок 3 – Динаміка зміни прямих податків залежно від зміни обсягу ВВП

З рисунків 2 та 3 бачимо, що відсоткові зміни від податку з доходів фізичних осіб та мита майже кожного року перевищували відсоткові зміни величини валового внутрішнього продукту, що свідчить про повноту їх сплати. Відсоткові зміни основних податків на споживання – податку на додану вартість, акцизного збору та основного податку на капітал – податку на прибуток досить часто відставали від відсоткових змін величини валового внутрішнього продукту, що свідчить про ухилення від сплати податків та збільшення обсягів «тіньової» економіки.

Процес ухилення від сплати податку на додану вартість особливе місце мав у 2000-2003 рр. та у 2007 р., від сплати акцизного збору – у 2000-2001рр. та у 2005-2008рр., від сплати податку на прибуток – у 2000-2001рр., 2004 р. та у 2006р. (рис. 2, 3).

ВИСНОВКИ

На основі розрахованих ефективних ставок податків виявлено, що податкове навантаження на економіку України надзвичайно велике, а його розподіл між факторами виробництва є непропорційним, що зумовлює ухилення від сплати податків (особливо від сплати ПДВ та податку на прибуток підприємств) та призводить до сповільнення темпів економічного розвитку. Внаслідок наявного високого податкового навантаження на фактори виробництва податкова система України не може бути віднесена до числа інститутів, що створюють сприятливі умови для економічного зростання. Варто відмітити, що одним з пріоритетних напрямів подальшого реформування податкової системи України є зниження рівня оподаткування доходів від капіталу. З огляду на це предметом подальших досліджень буде аналіз проблеми перекладання податкового навантаження з капіталу на інші фактори виробництва – працю, споживання, природні ресурси.

SUMMARY

In this article it is considered scientifically methodological going near determination of the tax loading on the factors of production and consumption. The level of the tax loading in Ukraine and his distributing is analysed between the factors of production and consumption.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Валігура В. Теоретико-ретроспективний аналіз податкового навантаження та перекладання податків /В.Валігура // Світ фінансів. – 2008. - №4(17). – С.45-58.
2. Білостоцька В.О. Податкове навантаження в Україні / В.О. Білостоцька, В.І. Острівецький // Фінанси України. – 2002. - №12. – С.75-79.
3. Горобінська І.В. Аналіз податкового навантаження та його вплив на динаміку ділової активності /І.В. Горобінська // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - №10. – С.26-32.
4. Соколовська А. М. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. М. Соколовська // Економіка України. – 2006. - №7. – С.4-12.
5. Фролова Н. Оподаткування доходів від праці та від капіталу в Україні / Н.Фролова // Економіка України. – 2006. - №12. – С.21-28.
6. Бенч Н. Податкове навантаження на фактори виробництва та споживання / Н.Бенч // Світ фінансів. – 2008. - №4(17). – С.35-44.
7. Соколовська А. М. Методологічні та методичні аспекти визначення податкового навантаження на працю, капітал і споживання / А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2008. - №1. – С.65-76.
8. Соколовська А. М. Податкова політика в Україні у контексті її впливу на розвиток економіки / А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2006. - №9. – С.70-81.
9. Сайт Державного комітету статистики - www.ukrstat.gov.ua
10. Сайт Міністерства фінансів - www.minfin.gov.ua

Надійшла до редакції 2 грудня 2009 р.